

Marko Aurelije: filozof i vladar

Brcko, Martin

Undergraduate thesis / Završni rad

2024

Degree Grantor / Ustanova koja je dodijelila akademski / stručni stupanj: **University of Zagreb, Faculty of Croatian Studies / Sveučilište u Zagrebu, Fakultet hrvatskih studija**

Permanent link / Trajna poveznica: <https://um.nsk.hr/um:nbn:hr:111:788432>

Rights / Prava: [In copyright](#)/[Zaštićeno autorskim pravom.](#)

Download date / Datum preuzimanja: **2025-02-28**

Repository / Repozitorij:

[Repository of University of Zagreb, Centre for Croatian Studies](#)

Sveučilište u Zagrebu
Fakultet hrvatskih studija

Martin Breko

**MARKO AURELIJE: FILOZOF I
VLADAR**

ZAVRŠNI RAD

Zagreb, 2024.

SVEUČILIŠTE U ZAGREBU
FAKULTET HRVATSKIH STUDIJA
ODSJEK ZA FILOZOFIJU I KULTURU

Martin Brcko

**MARKO AURELIJE: FILOZOF I
VLADAR**

Završni rad

Mentor: prof. dr. sc. Ivo Džinić

Zagreb, 2024.

Sadržaj

1. Uvod.....	4
2. Povijesni kontekst	5
2.1. Rimsko carstvo u doba Marka Aurelija.....	5
2.2. Marko Aurelije: kratka biografija.....	5
2.3. Političke i vojne prilike	5
3. Filozofske ideje Marka Aurelija.....	6
3.1. Stoicizam: osnove i razvoj	6
3.2. „Meditacije“: glavni filozofski tekst	6
3.2.1. Struktura i sadržaj djela „Meditacije“	6
3.2.2. Etika i moralne vrijednosti	7
3.2.3. Pogled na smrt i prolaznost	7
3.3. Utjecaj stoicizma na vladavinu	7
4. Marko Aurelije kao vladar.....	7
4.1. Vladavina u sjeni krize.....	7
4.1.1. Ratovi i obrana carstva.....	8
4.1.2. Unutrašnje reforme i upravljanje.....	9
4.2. Odnos prema Senatu i narodu	11
4.3. Naslijeđe vladavine Marka Aurelija.....	11
5. Spoj filozofije i vladavine	12
5.1. Filozof u ulozi vladara: prednosti i izazovi	12
5.2. Utjecaj filozofskih stavova na političke odluke	12
5.3. Naslijeđe Marka Aurelija u kasnijim stoljećima	13
6. Utjecaj Marka Aurelija na kasnije filozofe i vladare.....	13
6.1. Recepcija u kasnoj antici i srednjem vijeku	13
6.2. Utjecaj na renesanse mislioce	14
6.3. Marko Aurelije u modernoj filozofiji i politici.....	15
7. Zaključak.....	17
8. Sažetak	19
9. Literatura	21

1. Uvod

Marko Aurelije, car Rimskog Carstva od 161. do 180. godine, jedan je od najintrigantnijih i najutjecajnijih vladara u rimskoj povijesti. Njegova vladavina je razdoblje koje se ističe kao vrijeme značajnih izazova, kako u političkom, tako i u filozofskom smislu. Započeo je svoju vladavinu u složenom političkom kontekstu, suočen s brojnim vanjskim prijetnjama i unutarnjim krizama, ali je također ostavio dubok trag kroz svoje filozofske poglede i reformske napore. Marko Aurelije je poznat ne samo kao uspješan vojni zapovjednik i vladar, već i kao filozof stoicizma, što ga čini posebno zanimljivim predmetom proučavanja.

Rimsko Carstvo u vrijeme Markove vladavine bilo je suočeno s brojnim prijetnjama koje su se manifestirale kroz stalne vojne sukobe s germanskim plemenima na sjeveru i Parćanskim Carstvom na istoku. Ovi vanjski izazovi zahtijevali su od Marka Aurelija da se prilagodi i razvije strateške pristupe kako bi osigurao stabilnost i sigurnost Carstva. Unutarnji politički i ekonomski problemi također su predstavljali značajnu prepreku. U tom kontekstu, Marko Aurelije je morao balansirati između vojnih obveza i potrebe za unutarnjim reformama kako bi očuvao društvenu koheziju i pravnu stabilnost.

Osim svojih vojnih i političkih izazova, Marko Aurelije je bio duboko angažiran u filozofskim razmišljanjima koja su oblikovala njegov pristup vladanju. Kao pristalica stoicizma, filozofskog smjera koji naglašava unutarnji mir, racionalnost i kontrolu nad vlastitim emocijama, Marko Aurelije je integrirao ove principe u svoj svakodnevni život i upravljanje. Njegov rad "Meditacije" predstavlja zbirku osobnih refleksija koje nude uvid u njegovu filozofiju i pristup vladanju, te su ključni dokumenti za razumijevanje stoicizma u kontekstu vladavine.

U ovom radu biti će istražena vladavina Marka Aurelija kroz različite aspekte njegovog upravljanja, uključujući njegove vojne strategije, unutarnje reforme, te filozofski doprinos. Fokus će biti na analizi kako je Marko Aurelije uspio uskladiti svoja filozofska uvjerenja sa zahtjevima vladavine, te kako su njegove odluke i politike oblikovale nasljeđe Rimske Imperije. U radu će se nastojati prikazati kompleksnost i dubinu Markove vladavine, te pružiti uvid u njegov utjecaj na filozofiju i politiku.

2. Povijesni kontekst

2.1. Rimsko carstvo u doba Marka Aurelija

Rimsko Carstvo u doba Marka Aurelija (161.–180.) doživljavalo je značajne unutrašnje i vanjske izazove. Carstvo je obuhvaćalo ogromne teritorije od Britanije na zapadu do Mezopotamije na istoku, sa složenim sistemom upravljanja i stalnim potrebama za obranom granica. Ovaj period, poznat kao doba „Pet dobrih careva“, označava vrijeme relativnog mira i prosperiteta u unutrašnjosti Carstva, ali također i vrijeme sve većih prijetnji od barbarskih plemena na granicama (Gibbon, 2003).

Međutim, tokom vladavine Marka Aurelija Carstvo se suočavalo s nizom kriza. Najvažnija među njima bila je Markomanska vojna, niz sukoba s germanskim plemenima koja su pokušavala preći Dunav i naseliti se na teritoriji Carstva. Ove su borbe iscrpile resurse i stavile na kušnju vojnu snagu Rima (Grant, 1994). Pored toga Carstvo je bilo pogođeno velikom kugom, poznatom kao Antoninska kuga koja je dodatno oslabila ekonomski i društveni poredak (Birley, 1987).

2.2. Marko Aurelije: kratka biografija

Marko Aurelije, rođen 121. godine u Rimu, bio je sin plemićke porodice i usvojen je od strane cara Antonina Pija koji ga je pripremao za preuzimanje carske titule. Njegova vladavina započela je 161. godine, kada je postao suvladar zajedno s Lucijem Verom, što je bila prva zajednička vladavina u rimskoj povijesti (Birley, 2000).

Kao car, Marko Aurelije ostao je poznat ne samo po vojničkoj i političkoj vještini, već i po svojoj dubokoj predanosti stoicizmu, filozofskom pravcu koji je promovirao racionalnost, samodisciplinu i moralnu čvrstinu. Njegove "Meditacije", napisane tokom vojnih pohoda, odražavaju njegovu unutrašnju borbu i težnju ka mudrom i pravednom upravljanju (Gill, 2007).

2.3. Političke i vojne prilike

Politički pejzaž u doba Marka Aurelija bio je obilježen stabilnošću unutar Carstva, ali i stalnim prijetnjama izvana. Dok je Antonin Pio, njegov prethodnik, uživao u relativno mirnom razdoblju, Marko Aurelije bio je prisiljen gotovo cijelo vrijeme svoje vladavine provesti na bojnopolju, boreći se protiv invazija na više frontova (Southern, 2001).

Ratovi na Dunavu i na istoku iscrpili su resurse Carstva i zahtijevali stalnu mobilizaciju vojske.

Pored vojnih izazova, unutrašnje prilike također su bile složene. Antoninska kuga, koja je izbila sredinom 160-ih godina, uzrokovala je značajne demografske i ekonomske gubitke, dodatno opterećujući resurse potrebne za ratne napore (Rufus, 2008). Uprkos ovim poteškoćama, Marko Aurelije je uspio održati stabilnost u Carstvu, zahvaljujući svojoj odlučnosti i filozofskom pristupu vladanju.

3. Filozofske ideje Marka Aurelija

3.1. Stoicizam: osnove i razvoj

Stoicizam je filozofski pravac koji je osnovao Zenon iz Kitiona u trećem stoljeću prije nove ere, a kasnije ga razvijaju filozofi poput Epikteta i Seneke. Stoici su vjerovali u život u skladu s prirodom, racionalnost kao osnovu ljudskog postojanja, i razvijanje unutarnje vrline kao načina za postizanje eudaimonije, odnosno blaženstva. Za stoike vanjski događaji nisu pod kontrolom čovjeka, ali čovjek može kontrolirati svoje reakcije na te događaje (Long, 2002). Ove ideje su oblikovale život i misli Marka Aurelija koji je stoicizam prihvatio kao temelj svoje filozofije i vladavine.

3.2. „Meditacije“: glavni filozofski tekst

Marko Aurelije je najpoznatiji po svom djelu „Meditacije“, zbirci osobnih zapisa koje je pisao tijekom svojih vojnih pohoda. Ovo djelo je jedno od najvažnijih u stoicizmu, jer prikazuje kako filozofske ideje mogu biti primijenjene u svakodnevnom životu, posebno u izazovima vladanja velikim carstvom. Pisao ih je kroz svoje četrdesete i pedesete, do same smrti 17. ožujka 180., u 59. godini života (Aurelije, 2017).

3.2.1. Struktura i sadržaj djela „Meditacije“

„Meditacije“ su podijeljene u dvanaest knjiga koje ne prate strogu tematsku liniju, već predstavljaju niz refleksija i moralnih smjernica. Ove knjige su svojevrsni filozofski dnevnik u kojem Marko Aurelije izražava svoje misli o životu, smrti, dužnosti i prirodi svemira (Hadot, 1998). Tematski one pokrivaju sve aspekte stoicizma, uključujući ideje o kontroliranju strasti, o smrti kao prirodnom dijelu života, te o važnosti racionalnog uma.

3.2.2. Etika i moralne vrijednosti

Marko Aurelije u djelu „Meditacije“ naglašava važnost unutarnje vrline i moralnog integriteta. Prema njemu pravi filozof je onaj koji uspijeva ostati smiren i racionalan bez obzira na vanjske okolnosti. Vrlina se ne mjeri uspjesima u vanjskom svijetu, već unutarnjim mirom i skladom s prirodom (Gill, 2007). Marko Aurelije se također bavio pitanjem odgovornosti vladara prema podanicima, ističući da je vladarova dužnost služiti narodu s pravednošću i mudrošću.

3.2.3. Pogled na smrt i prolaznost

Smrt je česta tema u djelu „Meditacije“, gdje je Marko Aurelije opisuje kao prirodni i neizbježni dio života. On potiče na prihvaćanje smrti bez straha, smatrajući je oslobođenjem od fizičkih ograničenja i nastavkom prirodnog ciklusa svemira (Rutherford, 1989). Ovaj stoicizam prema smrti odražava Markovu duboku vjeru u racionalnost i prirodni poredak stvari.

3.3. Utjecaj stoicizma na vladavinu

Marko Aurelije nije bio samo filozof u teoriji već je aktivno primjenjivao stoicizam u svojoj vladavini. Njegove odluke i politika često su bile vođene idejama samokontrole, dužnosti i odgovornosti prema drugima. Na primjer njegov odnos prema vojnicima, Senatu i narodu često je bio obilježen stoicističkim idealima pravednosti i umjerenosti (Birley, 2000). Marko Aurelije je vjerovao da vladar mora biti primjer vrline i moralnog integriteta, a ne samo političke moći.

Kroz svoje vladanje Marko Aurelije je pokazao kako filozofija može biti ne samo osobni vodič već i temelj za upravljanje cijelim carstvom. Njegova sposobnost da ostane smiren i racionalan usred kriza, kao i njegovo neprestano traganje za moralnom istinom, postavili su ga kao uzor kasnijim generacijama filozofa i vladara.

4. Marko Aurelije kao vladar

4.1. Vladavina u sjeni krize

Marko Aurelije je stupio na prijestolje 161. godine kao jedan od suvladara, zajedno s Lucijem Verom, što je bila neobična situacija u povijesti Rimskog Carstva.

Njegova vladavina od početka je bila obilježena nizom ozbiljnih kriza koje su testirale njegovu sposobnost upravljanja Carstvom.

4.1.1. Ratovi i obrana carstva

Jedan od najvećih izazova za Marka Aurelija bili su markomanski ratovi, vođeni na sjevernim granicama carstva, uglavnom uz rijeku Dunav. Ratovi su izbili kada su germanska plemena, uključujući Marcomane, Kvade i Sarmate, prešla Dunav i napala rimske teritorije, uključujući Panoniju i Norik. Ove invazije bile su potaknute nizom čimbenika, uključujući pritisak drugih plemena, unutarnje slabosti uzrokovane Antoninskom kugom i ekonomske poteškoće (Dio Cassius, 1927).

Marko Aurelije je, unatoč svojoj filozofskoj prirodi, pokazao iznimne vojne sposobnosti i osobno zapovijedao legijama. Veći dio svoje vladavine proveo je na bojnopolju, boreći se protiv invazija i nastojeći obnoviti rimski autoritet u ugroženim provincijama. Iako su ratovi bili dugotrajni i iscrpljujući Marko Aurelije uspio je očuvati integritet carstva, ali uz velike troškove i ljudske žrtve (Birley, 2000).

Pored sukoba na sjeveru, Marko Aurelije se suočio i s ozbiljnom prijetnjom na istoku. Parćanski rat započeo je ubrzo nakon što je preuzeo vlast kada su Parćani napali rimske teritorije u Armeniji i Mezopotamiji. Pod vodstvom Lucija Vera rimske legije su uspjele povratiti izgubljene teritorije i poraziti Parćane, ali po cijenu velikih ljudskih i materijalnih gubitaka (Herodian, 1961). Povratak rimskih vojnika iz ovog rata donio je i strašnu kugu, poznatu kao Antoninska kuga koja je dodatno oslabila carstvo i uzrokovala visoku smrtnost među vojskom i civilima (Gibbon, 2003).

Uz vanjske prijetnje Marko Aurelije je morao riješiti i unutarnje pobune. Najznačajniji unutarnji sukob bio je Avidijev Cassijev ustanak 175. godine, kada se guverner Sirije Avidije Kasije proglasio carem nakon lažnih vijesti o Markovoj smrti. Pobuna je brzo ugušena, ali je ukazala na krhkost autoriteta carstva u nekim dijelovima. Marko Aurelije je pokazao svoju stoičku prirodu opraštanjem pobunjenicima, čime je ponovno uspostavio stabilnost na istoku (Southern, 2001).

Tijekom svoje vladavine Marko Aurelije je provodio značajne reforme kako bi ojačao obranu carstva. Svjestan važnosti dobro organizirane vojske osigurao je lojalnost legija, regrutirao vojnike iz različitih provincija i ulagao u jačanje vojnih fortifikacija.

Osim toga, unaprijedio je komunikacijske linije između različitih dijelova carstva, gradeći nove ceste i mostove, što je omogućilo bržu mobilizaciju vojske u slučaju potrebe (Birley, 2000).

4.1.2. Unutrašnje reforme i upravljanje

Vladavina Marka Aurelija (161.-180.) obilježena je ne samo vojnim sukobima i filozofskim djelima već i značajnim unutrašnjim reformama koje su imale trajni utjecaj na stabilnost i funkcioniranje Rimskog Carstva. Suočavajući se s brojnim izazovima poput ekonomskih poteškoća, epidemija i društvenih nemira, Marko Aurelije je implementirao niz reformi u području uprave, prava, ekonomije i društvene skrbi kako bi osigurao efikasnije upravljanje i poboljšao život svojih podanika.

Jedan od ključnih izazova tijekom vladavine Marka Aurelija bila je financijska nestabilnost uzrokovana dugotrajnim ratovima i posljedicama Antoninske kuge. Kako bi stabilizirao ekonomiju, car je poduzeo nekoliko mjera usmjerenih na povećanje državnih prihoda i racionalizaciju troškova.

Marko Aurelije je povećao poreze, posebno na imućnije slojeve društva, kako bi financirao vojne kampanje i pružio pomoć provincijama pogođenim ratom i bolešću (Grant, 1994). Osim toga, prodao je osobnu imovinu iz carske palače na javnim aukcijama kako bi prikupio dodatna sredstva za državnu blagajnu, što je bio neobičan potez za rimskog cara i pokazatelj njegove predanosti javnom dobru (Birley, 2000).

U nastojanju da potakne ekonomski oporavak, Marko Aurelije je također ulagao u infrastrukturne projekte poput izgradnje cesta, mostova i javnih zgrada, čime je olakšao trgovinu i komunikaciju unutar carstva (McLynn, 2009). Ove investicije nisu samo pružile privremeno zaposlenje stanovništvu već su i dugoročno doprinijele ekonomskoj integraciji različitih regija carstva.

Marko Aurelije je bio poznat po svom osjećaju za pravdu i nastojanju da unaprijedi pravosudni sustav Rimskog Carstva. Tijekom svoje vladavine proveo je nekoliko reformi usmjerenih na zaštitu slabijih slojeva društva i osiguravanje pravednijeg sudskog postupka.

Jedna od značajnih reformi bila je olakšavanje pristupa pravdi za siromašne građane putem uspostavljanja besplatne pravne pomoći (Southern, 2001). Time je

osigurao da svi građani, bez obzira na društveni status, imaju mogućnost obrane svojih prava pred sudom.

Marko Aurelije je također strože regulirao postupke suđenja i kazni, nastojeći smanjiti zloupotrebe moći od strane lokalnih dužnosnika i sudaca (Goldsworthy, 2005). Uveo je strože kazne za korupciju i zloupotrebu ovlasti te je osobno nadgledao neke sudske procese kako bi osigurao pravednost i nepristranost.

Socijalna skrb bila je važan aspekt vladavine Marka Aurelija, posebno u kontekstu epidemije Antoninske kuge koja je opustošila carstvo. Car je poduzeo niz mjera za ublažavanje patnji stanovništva i pružanje pomoći najugroženijima. Osnovao je i proširio postojeće programe socijalne pomoći, uključujući distribuciju hrane i financijske potpore siromašnima, udovicama i siročadi (Boatwright, 2012). Također je podržavao obrazovanje djece iz siromašnih obitelji kroz stipendije i osnivanje škola, vjerujući da je obrazovanje ključno za dugoročnu stabilnost i prosperitet carstva.

Marko Aurelije je pokazao posebnu brigu za robove i oslobođenike, donoseći zakone koji su poboljšali njihove uvjete života i pružili im veća prava. Zabranio je okrutno postupanje prema robovima i olakšao proces oslobađanja, promovirajući humaniji odnos prema najnižim slojevima društva (Spencer, 2019).

Kako bi poboljšao efikasnost upravljanja Marko Aurelije je proveo reforme u administrativnoj strukturi carstva. Reorganizirao je provincijske uprave, povećavajući nadzor nad lokalnim dužnosnicima i osiguravajući bolju koordinaciju između centralne vlasti i provincija (Lavan, 2011).

Uveo je sustav suodgovornosti među visokim dužnosnicima kako bi spriječio zloupotrebe i osigurao transparentnost u donošenju odluka. Također je promovirao meritokraciju u državnoj službi, postavljajući na ključne pozicije sposobne i kvalificirane osobe bez obzira na njihovo društveno porijeklo (Starr, 2010).

U području vjerske politike Marko Aurelije je nastojao održati tradicionalne rimske religijske običaje, ali je pokazao i određenu toleranciju prema drugim kultovima i vjerovanjima. Ipak, tijekom njegove vladavine zabilježeni su progonstva kršćana, što neki povjesničari pripisuju općem društvenom nemiru i traženju žrtvenih jaraca za katastrofe

poput kuge i ratova (Rives, 2007). Unatoč tome, opći ton njegove vjerske politike bio je usmjeren na očuvanje društvene kohezije i jedinstva kroz zajedničke rituale i tradicije.

4.2. Odnos prema Senatu i narodu

Marko Aurelije je, kao vladar, zadržao snažnu povezanost sa Senatom, nastojeći održati tradicionalne rimske vrijednosti i uključiti Senat u donošenje važnih odluka. Njegov odnos prema Senatu bio je obilježen poštovanjem, iako je u kriznim situacijama kao što su vojne kampanje preuzimao punu odgovornost za upravljanje (McLynn, 2009). Bio je poznat po svojoj skromnosti i težnji za zajedničkim upravljanjem, što je pridonijelo njegovoj popularnosti među senatorima.

U odnosu prema narodu Marko Aurelije se trudio biti pravedan i empatičan vladar. U svom djelu "Meditacije" često piše o odgovornosti vladara prema podanicima, naglašavajući važnost služenja javnom dobru (Hadot, 1998). On je bio svjestan patnji koje su ratovi i kuga nanijeli stanovništvu te je nastojao ublažiti teške uvjete kroz razne socijalne reforme i dobrotvorne akcije.

4.3. Naslijeđe vladavine Marka Aurelija

Marko Aurelije je ostavio dubok trag u povijesti kao jedan od rijetkih rimskih careva koji je uspio uskladiti filozofiju i vladavinu. Njegova vladavina je često opisivana kao "zlatno doba" Rimskog Carstva, unatoč brojnim krizama s kojima se suočio (Birley, 2000). Njegovo vođenje carstva u teškim vremenima, kao i njegova posvećenost moralnim načelima, ostavili su dubok utisak na kasnije generacije vladara i mislilaca.

Jedan od ključnih aspekata njegovog naslijeđa je njegova sposobnost da ostane vjeran stoicizmu čak i u najtežim trenucima. Njegova filozofska promišljanja, zabilježena u Meditacijama, pružila su uvid u unutarnji život jednog od najmoćnijih ljudi svog vremena i postala su inspiracija ne samo za filozofe već i za vladare u potrazi za etičkim vođenjem (Gill, 2007).

Marko Aurelije je ostavio Rim u relativno stabilnom stanju, ali naslijeđe njegove vladavine je ubrzo dovedeno u pitanje dolaskom njegovog sina Komoda na vlast. Komodova tiranska vladavina dovela je do kraja razdoblja "Pet dobrih careva" i početka razdoblja unutarnjih sukoba u Carstvu (McLynn, 2009).

5. Spoj filozofije i vladavine

5.1. Filozof u ulozi vladara: prednosti i izazovi

Marko Aurelije je bio rijedak primjer filozofa na prijestolju, što je omogućilo poseban spoj filozofije i praktične politike u Rimskom Carstvu. Njegova duboka predanost stoicizmu oblikovala je ne samo njegov osobni život već i način na koji je upravljao Carstvom. Filozofija mu je pružala okvir za razumijevanje i suočavanje s krizama, kao i za održavanje unutarnjeg mira i stabilnosti u teškim vremenima (Hadot, 1998).

Jedna od glavnih prednosti filozofa kao vladara bila je sposobnost Marka Aurelija da zadrži smirenost i racionalnost u kriznim situacijama. Stoicizam je naglašavao važnost samokontrole, moralne čvrstine i racionalnog donošenja odluka, što je bilo ključno u vođenju rata protiv germanskih plemena i suočavanju s unutarnjim krizama poput Antoninske kuge (Birley, 2000). Međutim, izazovi su proizašli iz pokušaja da se visoko moralna načela primijene u političkom okruženju koje često zahtijeva pragmatizam i kompromis.

Marko Aurelije često se nalazio u situacijama gdje su se njegovi filozofski ideali sukobljavali sa realnošću vladanja. Na primjer iako je duboko vjerovao u jednakost i pravdu često je morao donositi teške odluke koje su bile u suprotnosti s tim načelima, poput teških poreza ili vojnog regrutiranja za iscrpljujuće ratove (McLynn, 2009).

5.2. Utjecaj filozofskih stavova na političke odluke

Filozofski stavovi Marka Aurelija imali su direktan utjecaj na njegove političke odluke. Njegova vladavina bila je obilježena težnjom za moralno ispravnim postupcima i brigom za opće dobro, što se ogledalo u mnogim njegovim reformama i zakonima. Na primjer njegovi zakoni o robovima bili su blaži u usporedbi s prethodnicima, a kaznene mjere bile su usmjerene na reformu a ne na osvetu (Gill, 2007).

Njegova filozofija također se ogledala u načinu na koji je tretirao svoje vojnike i podanike. U *djelu* "Meditacije" često spominje svoju odgovornost kao vođe i potrebu da ostane pravedan i milostiv, čak i u najtežim okolnostima. To je uključivalo brigu za moral i dobrobit vojnika tokom dugotrajnih kampanja, kao i nastojanje da se smanji patnja naroda tokom ratova i kuge (Rutherford, 1989).

Marko Aurelije je također pokušao primijeniti stoicističke principe u vođenju vanjske politike. Njegov cilj bio je održati mir i stabilnost na granicama Carstva, često kroz diplomaciju i pregovore prije nego kroz sukobe. Ipak, kada je rat bio neizbježan vodio ga je s idejom da je to nužnost, a ne želja za osvajanjima (Grant, 1994).

5.3. Naslijeđe Marka Aurelija u kasnijim stoljećima

Naslijeđe Marka Aurelija kao filozofa-vladara nastavilo je inspirirati generacije filozofa i političara. Njegove „Meditacije“ su postale klasično djelo stoicizma, proučavano ne samo zbog filozofskih uvida već i zbog praktičnih primjena tih ideja u vladavini. Njegov primjer pokazao je kako filozofija može oblikovati političku praksu i kako vladari mogu koristiti filozofiju kao vodič u donošenju moralno ispravnih odluka (Hadot, 1998).

U kasnijim stoljećima, posebno tijekom renesanse i prosvjetiteljstva, Marko Aurelije je često bio hvaljen kao idealan primjer vladara-filozofa. Njegova kombinacija moralne čvrstoće, filozofskog promišljanja i praktične vještine vladanja poslužila je kao uzor mnogim kasnijim državicima, uključujući mislioce poput Michela de Montaignea i Thomasa Jeffersona koji su se nadahnjivali njegovim radom i primjerom (Long, 2002).

Međutim, njegov pokušaj da spoji filozofiju i vladavinu također je bio opomena za kasnije generacije. Pokazalo se da je balansiranje visokih moralnih ideala s potrebama realpolitike izuzetno izazovno, a njegovo naslijeđe često se interpretiralo kao podsjetnik na nužnost kompromisa u vladanju (McLynn, 2009).

6. Utjecaj Marka Aurelija na kasnije filozofe i vladare

6.1. Recepcija u kasnoj antici i srednjem vijeku

U kasnoj antici Marko Aurelije je bio prepoznat kao filozofski car, ali je njegovo djelo, posebno „Meditacije“, imalo ambivalentnu recepciju među ranim kršćanskim autorima. Iako su mnogi cijenili njegovu moralnu čvrstoću i asketizam, neki su ga kritizirali zbog njegovog poganskog svjetonazora. Kršćanski pisci, poput Tertulijana i Origenesa, spominjali su Marka Aurelija kao pozitivnog poganskog vladara, ali su ujedno naglašavali njegove granice u razumijevanju božanske istine (Bowersock, 1994).

Međutim, njegovi stoicistički ideali poput kontrole nad emocijama, dužnosti i moralnog integriteta našli su odjek u kršćanskoj asketici. Neki crkveni oci, poput Ambrozija i Augustina, prepoznali su sličnosti između stoicizma i kršćanske etike, iako su ih interpretirali unutar okvira kršćanske doktrine (Brown, 1988). Unatoč tim sličnostima Augustin je u svom djelu *Božjoj državi* upozorio na opasnosti oslanjanja na ljudsku filozofiju bez vjere u Boga, što implicira i određenu distancu prema Marku Aureliju.

Bizantska kultura je Marka Aurelija prepoznala prvenstveno kao cara i vojskovođu, a manje kao filozofa. U bizantskim kronikama, poput onih koje je pisao Prokopije, Marko Aurelije je predstavljen kao uzor vladarskih vrline, ali njegova filozofska djela nisu bila u središtu pažnje (Cameron, 1993).

U zapadnoj srednjovjekovnoj Europi Marko Aurelije je bio poznat uglavnom kroz sažetke i adaptacije njegovih djela. „Meditacije“ nisu bile direktno prevedene, ali su stoicistički principi prodrli u srednjovjekovnu misao kroz radove pisaca poput Boecija čije je djelo *Utjeha filozofije* često smatrano mostom između antičke i kršćanske filozofije (Marenbon, 2003).

U srednjem vijeku Marko Aurelije je bio percipiran više kao moralni uzor nego kao sustavni filozof. Njegova uloga kao idealnog cara koji je uspio zadržati vrline u teškim vremenima bila je cijenjena, ali njegova filozofska učenja bila su prilagođena kršćanskom kontekstu, često zanemarujući njegovo pogansko porijeklo.

6.2. Utjecaj na renesanse mislioce

Renesansni humanisti, posebno oni u Italiji, ponovno su otkrili Marka Aurelija kroz proučavanje klasičnih tekstova. Njegove „Meditacije“ su se smatrale uzorom za moralno i intelektualno usavršavanje. Humanisti poput Erazma Roterdamskoga i Francesca Petrarce cijenili su Marka Aurelija zbog njegove sposobnosti da uskladi filozofiju i vladavinu, te su ga smatrali uzorom renesansnog ideala vladara-filozofa (Erasmus, 2019).

Francesco Petrarca, često smatran ocem humanizma, divio se Marku Aureliju zbog njegove moralne čvrstoće i filozofskog promišljanja. U svojoj poemi „Africa“ Petrarca je Marka Aurelija prikazao kao uzor mudrosti i vrline, postavljajući ga kao model

za suvremene vladare (Kallendorf, 2008). Erasmus, s druge strane, vidio je u njemu dokaz kako se kršćanska vrlina može pronaći čak i među poganima, čime je dodatno ojačao ideju univerzalne etike.

Niccolò Machiavelli, iako poznat po svom realističnom pristupu politici, također je bio pod utjecajem Marka Aurelija. Iako se Machiavellijeva filozofija često smatra suprotnom stoicizmu, u djelima kao što je *Vladar (Il Principe)* on priznaje važnost moralnog integriteta i umjerenosti, što su vrline koje je i Marko Aurelije cijenio (Machiavelli, 1998).

Machiavelli je Marka Aurelija koristio kao primjer "idealnog vladara", onoga koji zna kada biti strog a kada blag. Iako je Machiavelli bio skeptičan prema primjeni strogo moralnih principa u politici ipak je cijenio Marka Aurelija zbog njegove sposobnosti da zadrži kontrolu i stabilnost unatoč izazovima, što je odjeknulo u Machiavellijevom idealu političke vještine i pragmatizma (Skinner, 2002).

6.3. Marko Aurelije u modernoj filozofiji i politici

Tokom prosvjetiteljstva Marko Aurelije je postao simbolom prosvijećenog vladara. Filozofi poput Voltairea i Rousseaua vidjeli su u njemu uzor kako bi vladari trebali kombinirati moć i filozofiju. Voltaire je Marka Aurelija opisao kao "kralja filozofa" i koristio ga kao primjer protiv tiranije, promičući ideju da bi vladari trebali težiti mudrosti i moralnom vođenju (Voltaire, 2000).

Rousseau je također prepoznao Marka Aurelija kao idealan primjer vladara koji stavlja dobrobit svojih podanika iznad vlastitih interesa. U svojoj raspravi o društvenom ugovoru, Rousseau je tvrdio da bi vladari trebali slijediti moralne i filozofske principe slične onima koje je Marko Aurelije promovirao, čime je stoicizam postao ključni dio prosvjetiteljskih rasprava o prirodi vlasti i društvenih obveza (Rousseau, 1997).

Marko Aurelije i njegove ideje ostali su relevantni u modernoj političkoj filozofiji, posebno u kontekstu rasprava o etici i liderstvu. Njegove "Meditacije" i dalje su popularne među političarima i liderima kao vodič za moralno vođenje i samokontrolu. Filozofi poput Alasdaira MacIntyreja istaknuli su kako Marko Aurelije predstavlja model vladara koji integrira osobnu vrlinu i javnu odgovornost, što je odjeknulo u suvremenim raspravama o etici liderstva (MacIntyre, 1981).

U suvremenom svijetu stoicizam Marka Aurelija inspirira ne samo filozofe nego i političare. Bivši američki predsjednik Barack Obama često je citirao stoicističke principe, naglašavajući važnost smirenosti, strpljenja i moralne čvrstine u suočavanju s izazovima (Miller, 2016). Njegov interes za stoicizam odražava širi trend među suvremenim liderima koji traže inspiraciju u klasičnoj filozofiji za etičko vođenje.

U suvremenom korporativnom i političkom liderstvu Marko Aurelije je postao simbol mudrog i promišljenog vođe. Njegove “Meditacije” često se koriste u treninzima liderstva, gdje se naglašava važnost emocionalne inteligencije, samosvijesti i etičkog donošenja odluka. Suvremeni autori, poput Ryana Holidaya, popularizirali su stoicizam kao alat za uspjeh u poslovanju i životu, promovirajući Marka Aurelija kao model za rukovoditelje i menadžere (Holiday, 2014).

Ovaj trend pokazuje kako su ideje Marka Aurelija ostale relevantne i utjecajne, preživjevši kroz stoljeća i prilagodivši se potrebama različitih društvenih i političkih konteksta.

7. Zaključak

Marko Aurelije bio je vladar čija je vladavina ostavila dubok i trajan utjecaj na rimsko društvo i filozofiju unatoč brojnim izazovima s kojima se suočavao. Njegova vladavina od 161. do 180. godine bila je obilježena teškim vanjskim prijetnjama, unutarnjim krizama i osobnim filozofskim težnjama koje su oblikovale njegov pristup upravljanju i vlasti. S obzirom na složenost političkih i društvenih uvjeta toga doba Marko Aurelije je pokazao izuzetnu sposobnost da se nosi s vanjskim prijetnjama kao što su sukobi s germanskim plemenima i Parćanskim Carstvom. Unatoč neprekidnim ratovima i sukobima njegov pristup upravljanju bio je usmjeren na očuvanje stabilnosti Carstva. Njegova sposobnost da se prilagodi i upravlja krizama bila je ključna za očuvanje integriteta i sigurnosti Rimskog Carstva. Markova vladavina također je bila značajna zbog njegovih unutarnjih reformi koje su uključivale fiskalne mjere, socijalne politike i pravosudne reforme. Njegov rad na poboljšanju ekonomskih uvjeta, kao i nastojanje da pruži pomoć najsiromašnijima, svjedoči o njegovom pristupu upravljanju koji je bio usmjeren na unaprjeđenje općeg blagostanja. Osim toga, njegovo nastojanje da ograniči carsku moć i održava pravne norme Republike odražavalo je njegovu predanost principima pravde i pravičnosti. Jedan od najvažnijih aspekata Markove vladavine bio je njegov doprinos filozofiji stoicizma. Kao strastveni pristalica stoicizma Marko Aurelije integrirao je filozofske principe u svoj svakodnevni život i upravljanje.

Njegova zbirka osobnih refleksija "Meditacije" nudi uvid u njegove misli i filozofske uvjerenja, naglašavajući važnost unutarnjeg mira, racionalnosti i samodiscipline. Ovi tekstovi ne samo da pružaju uvid u njegovu osobnu filozofiju već su i postali ključni za razumijevanje stoicizma i njegovih primjena u političkom kontekstu. Naslijeđe Marka Aurelija je dvostruko: on je poznat ne samo kao vladar koji je uspješno upravljao Carstvom u teškim vremenima, već i kao filozof koji je svojom primjenom stoicizma postavio visoke standarde za vladavinu i osobni razvoj. Njegova sposobnost da uskladi filozofske ideje s praktičnim izazovima vladavine ostavila je dubok utjecaj na buduće generacije, kako u filozofiji tako i u politici. Zaključno, Marko Aurelije je svojim djelovanjem pružio važan primjer kako se filozofske ideje mogu primijeniti u praktičnom upravljanju i kako se vladarska odgovornost može uskladiti s osobnim uvjerenjima i vrijednostima. Njegov doprinos filozofiji i politici kroz njegove "Meditacije" i reforme

nastavlja inspirirati i educirati, osiguravajući mu trajno mjesto u povijesti kao jednog od najvažnijih rimski careva i filozofa.

8. Sažetak

Ovaj rad proučava život i vladavinu Marka Aurelija, rimskog cara koji je upravljao Rimsko Carstvo od 161. do 180. godine. Rođen 121. godine u Rimu, Marko Aurelije, čije je pravo ime bilo Marcus Annius Verus, postao je značajna figura u rimskoj povijesti ne samo zbog svoje vladarske sposobnosti, već i zbog dubokog filozofskog utjecaja koji je imao na svoje doba i na buduće generacije. Marko Aurelije je bio usvojenik cara Antonina Pija koji je prepoznao njegovu izuzetnu sposobnost i potencijal. Kao njegov nasljednik Marko Aurelije preuzeo je vlast u složenom razdoblju. Tijekom njegovog mandata Rimsko Carstvo suočavalo se s brojnim vanjskim prijetnjama, uključujući stalne sukobe s germanskim plemenima na sjevernoj granici i s Parćanskim Carstvom na istoku. Ovi vanjski konflikti predstavljali su značajan izazov za stabilnost i sigurnost Carstva. Pored vanjskih prijetnji unutarnji problemi također su opteretili Markovu vladavinu. Antoninska kuga koja je pogodila Carstvo imala je devastirajuće posljedice, uzrokujući značajan gubitak stanovništva i dodatno pogoršavajući uvjete života u cijelom Carstvu. Unatoč ovim izazovima Marko Aurelije se uspio usredotočiti na reforme i strategije koje su pomogle u očuvanju unutarnje stabilnosti. Jedan od ključnih aspekata Markove vladavine bila je njegova filozofska orijentacija. Kao duboko posvećen stoik Marko Aurelije je filozofiju stoicizma integrirao u svoju vladarsku praksu. Stoicizam koji naglašava racionalnost, samodisciplinu i život u skladu s prirodnim zakonima oblikovao je njegov pristup vladanju i osobnom životu. Markove "Meditacije", zbirka njegovih osobnih refleksija, pružaju uvid u njegovu filozofiju i način razmišljanja. U tim zapisima Marko razmatra temeljne stoicističke principe poput unutarnjeg mira, vrlina i prihvatanja neizbježnih nepravdi i nesreća. Ovi tekstovi, iako prvotno namijenjeni samo njemu, postali su važan izvor za razumijevanje stoicizma i primjene filozofskih principa u svakodnevnom životu i vladarskim odlukama. Tijekom svoje vladavine Marko Aurelije proveo je niz važnih reformi. Njegove fiskalne reforme bile su usmjerene na stabilizaciju ekonomije i poboljšanje uvjeta života u Carstvu. Također je proveo mjere socijalne pomoći koje su uključivale podršku najpotrebnijima i poboljšanje pravosudnog sustava. Marko je nastojao očuvati unutarnji mir i red što se odražavalo u njegovom pristupu pravdi i upravljanju. Njegovo nastojanje da ograniči carsku moć u skladu s republikanskim normama također je imalo značajan utjecaj na političku stabilnost Carstva. Naslijede Marka Aurelija je višestruko. On je ostao upamćen ne samo kao vladar

koji je uspješno upravljao teškim vremenima već i kao filozof koji je svojom primjenom stoicizma u vladavini postavio visoke standarde za buduće vođe. Njegove "Meditacije" i filozofski radovi postali su značajan izvor za razumijevanje stoicizma i njegova primjena u politici i svakodnevnom životu. Marko Aurelije je pružio primjer kako se idealističke filozofske ideje mogu uskladiti s realnim izazovima vlasti, ostavljajući trajni utjecaj na filozofiju i političku misao. Ovaj rad istražuje kako su Markove filozofske ideje oblikovale njegovu vladavinu i kako su njegove reforme i odluke doprinijele stabilnosti i prosperitetu Rimskog Carstva. Analizom njegovih djelovanja i filozofskih učenja rad osigurava djelomičan pregled Markove vladavine i naslijeđa, pružajući uvid u njegovu sposobnost da pomiri filozofske ideale s stvarnim izazovima političke vlasti.

9. Literatura

1. Aurelije, M. (2017) *Meditacije*. Zagreb: Planetopija, Biblioteka Quantum.
2. Birley, A. (1987) *The Roman Government of Britain*. Oxford: Oxford University Press.
3. Birley, A. (2000) *Marcus Aurelius: A Biography*. London: Routledge.
4. Boatwright, M. T. (2012) *The Romans: From Village to Empire*. 2nd edn. New York: Oxford University Press.
5. Bowersock, G. W. (1994) *Greek Sophists in the Roman Empire*. Oxford: Oxford University Press.
6. Brown, P. (1988) *The Body and Society: Men, Women, and Sexual Renunciation in Early Christianity*. New York: Columbia University Press.
7. Cameron, A. (1993) *The Later Roman Empire: AD 284-430*. Cambridge, MA: Harvard University Press.
8. Dio Cassius (1927) *Roman History*. Loeb Classical Library. Cambridge, MA: Harvard University Press.
9. Erasmus, D. (2019) *The Praise of Folly and Other Writings*. New York: W. W. Norton & Company.
10. Gibbon, E. (2003) *The Decline and Fall of the Roman Empire*. London: Penguin Classics.
11. Gill, C. (2007) *The Structured Self in Hellenistic and Roman Thought*. Oxford: Oxford University Press.
12. Goldsworthy, A. (2005) *The Complete Roman Army*. London: Thames & Hudson.
13. Grant, M. (1994) *The Antonines: The Roman Empire in Transition*. London: Routledge.
14. Hadot, P. (1998) *The Inner Citadel: The Meditations of Marcus Aurelius*. Cambridge: Harvard University Press.
15. Herodian (1961) *History of the Roman Empire*. Loeb Classical Library. Cambridge, MA: Harvard University Press.
16. Holiday, R. (2014) *The Obstacle Is the Way: The Timeless Art of Turning Trials into Triumph*. New York: Portfolio.
17. Kallendorf, C. (2008) *The Other Virgil: 'Pessimistic' Readings of the Aeneid in Early Modern Culture*. Oxford: Oxford University Press.

18. Lavan, M. (2011) 'The Political Economy of Favour under the Roman Empire', *Journal of Roman Studies*, 101, pp. 56-78.
19. Long, A. A. (2002) *Epictetus: A Stoic and Socratic Guide to Life*. Oxford: Oxford University Press.
20. MacIntyre, A. (1981) *After Virtue: A Study in Moral Theory*. Notre Dame, IN: University of Notre Dame Press.
21. Machiavelli, N. (1998) *The Prince*. Translated by G. Bull. London: Penguin Classics.
22. Marenbon, J. (2003) *Boethius*. Oxford: Oxford University Press.
23. McLynn, F. (2009) *Marcus Aurelius: A Life*. New York: Da Capo Press.
24. McLynn, F. (2009) *Marcus Aurelius: Warrior, Philosopher, Emperor*. New York: The Random House Publishing Group.
25. Miller, J. (2016) *Obama: The Call of History*. New York: New York Times/Callaway.
26. Rives, J. B. (2007) *Religion in the Roman Empire*. Malden, MA: Blackwell Publishing.
27. Rousseau, J.-J. (1997) *The Social Contract and Other Later Political Writings*. Translated by V. Gourevitch. Cambridge: Cambridge University Press.
28. Rufus, Q. (2008) *Histories of the Roman Empire*. Cambridge: Cambridge University Press.
29. Rutherford, R. B. (1989) *The Meditations of Marcus Aurelius: A Study*. Oxford: Clarendon Press.
30. Skinner, Q. (2002) *Machiavelli: A Very Short Introduction*. Oxford: Oxford University Press.
31. Southern, P. (2001) *The Roman Empire from Severus to Constantine*. London: Routledge.
32. Spencer, D. (2019) 'Slavery and Social Dynamics in the Roman Empire', *Classical Quarterly*, 69(2), pp. 345-362.
33. Starr, C. G. (2010) *The Roman Empire, 27 B.C.–A.D. 476: A Study in Survival*. Oxford: Oxford University Press.
34. Voltaire (2000) *Philosophical Dictionary*. Translated by T. Besterman. London: Penguin Classics.